

Міністерство культури України
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Інститут філології
Кафедра фольклористики
Центр фольклору та етнографії

*Міжнародна конференція
Фольклор – стратегічний ресурс нації*

Дванадцяті

фольклористичні читання,

присвячені професору Лідії Дунаєвській

(програма, тези доповідей)

ПРОГРАМА

Міністерство культури України
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Інститут філології
Кафедра фольклористики
Центр фольклору та етнографії

МАПЕРІАЛИ

Міжнародної конференції
Фольклор – стратегічний ресурс нації

Дванадцяті
фольклористичні читання, присвячені
професору Лідії Дунаєвській

Київ – 2019

ОФУЖОМІПШЕЛІ КОНОФЕРЕНЦІІ

СПІВГОЛОВИ ОФУЖОМІПШЕЛІУ

Леонід Губерський – ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік НАН України
Євген Нищук – Міністр культури України
Григорій Семенюк – директор Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор філологічних наук, професор

ЧЛЕНИ ОФУЖОМІПШЕЛІУ

Ганна Черненко – заступник директора Інституту філології і наукової роботи, доктор філологічних наук, доцент
Олена Івановська – завідувач кафедри фольклористики ІФ КНУ імені Тараса Шевченка, доктор філологічних наук, професор
Любов Копаниця – професор кафедри фольклористики ІФ КНУ імені Тараса Шевченка, доктор філологічних наук, професор

- Марчун Оксана**, канд. філол. наук, доцент
Використання фольклорних задач на уроках математики в початковій школі
- Линчак Інна**, канд. філол. наук, доцент
Трансформація образу Колобка в сучасному анекдоті
- Павлова Алла**, канд. філол. наук, доцент
Гносеологічна природа фольклорного тексту: конвенційність вираження експресії
- Гончаренко Олена**, канд. філол. наук, доцент
Жанрова система козацького фольклору: шляхи пошуку способів і підходів дослідження
- Рахно Михайло**, канд. філол. наук
Відгомін доби Великого переселення народів у думі про Івана Коновченка
- Рудакова Наталія**, канд. філол. наук
Реальні історичні постаті в народному неказковому епосі: сакралізація героя
- Лещинська Світлана**, канд. філол. наук
Вербальний компонент народного танцю
- Коломицева Марія**, канд. філол. наук
Фольклористична діяльність Григорія Нудьги: традиції та новаторство
- Бокало Ірина**, викладач
Мотиви чарування в українських народних піснях про кохання
- Яринчина Олена**, провідний редактор
Рекурсивні та солдатські пісні як частина соціально-побутової пісенності України
- Гандзій Ульяна**, аспірантка
«Ох так тяжко, ох так нудно, як хто кого вірно любить...»: психологізм українських народних пісень про кохання
- Голубівська Дарина**, студентка
Компаративний аспект студентської обрядовості

Григорук Олександр, студент
Фольклористичний вектор фольклористичної та літературної традиції Агатангела Кримського

Секція 5. Фольклор та фольклористика етнографічних регіонів України

- Корівник: Рарицький Олег**
Секретар: Бубало Анастасія
- Григорук Олег**, д-р філол. наук, доцент
Конструктивна візуалізація подільської родинно-обрядової традиції у світлинах 40-60-х рр. XX ст. (с. Оринин Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.)
- Шалак Оксана**, канд. філол. наук, ст. наук. співроб.
Український фольклор Поділля в дослідженнях Володимира Іпатюка: текстологічний аспект
- Соколова Алла**, канд. філол. наук, доцент
Фольклор Українського Подунав'я: регіональна специфіка та динаміка побутування
- Гуховська Оксана**, канд. філол. наук, доцент
Психологічне підґрунтя уявлень про межу в народних віруваннях Закарпаття
- Халюк Лєся**, канд. філол. наук
Усні наративи як фольклорне джерело з історії українського населення в Польщі в 1947 році
- Чікало Оксана**, канд. філол. наук
Фольклористичного доробку Олекси Горбача: «Фольклор села Романова»
- Голубець Орися**, канд. філол. наук
«Ruś szeregowa» Оскара Кольберга

Список использованной литературы:

1. Сайт Центра этнокультурного лагеря: <http://www.etnocentras.it> (дата обращения – 12 декабря 2018 г.); 2. Сайт этнокультурного лагеря: <http://www.etnocentras.it/Reginy/edukacija> (дата обращения – 15 ноября 2018 г.); 3. Сайт этнокультурного мероприятия: <http://www.etnocentras.it/Reginy/edukacija/it-reginia/reginia-archyvas/Motet-gankdarbyste> (дата обращения – 05 января 2019 г.); 4. Фейсбук (Facebook) Центра этнокультурного: <https://www.facebook.com/Klaip%C4%97dos-etnokult%C5%ABros-centr> (дата обращения – 14 января 2019 г.)

**СОБОРА ЮЛІА
СУГЕСТІЯ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ПРИСЛІВ'ІВ ТА ПРИКАЗОК У
МЕДІАПРОСТОРИ ЯК ЗАСІБ ДУХОВНОЇ ДЕОКУПАЦІЇ**

Використання прислів'їв та приказок у заголовках українських медіа є одним із засобів протидії агресивній пропаганді та способом духовної деокупації народу. Їх реалізація акумулюється через сугестивність, тобто вираження додаткових смислових відтінків та звернення до свідомості й підсвідомості реципієнта.

Важливість використання засобів масової комунікації, як національної альтернативи проти викривленої інформаційної картини світу передбачена Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015.

Сугестія при використанні прислів'їв та приказок у медіа-просторі як засіб духовної деокупації сприяє створенню асоціативних зв'язків, емоційної аури меседжу. Розрізняють два види сугестії при використанні в заголовках журналістських матеріалів – лексичну та змістову. Лексична сугестія виражається шляхом використання синонімічних сем для впливу на емоційну сферу реципієнта та когнітивного сприйняття реципієнтом, а змістова – безпосередньо на світогляд і створення бар'єру для протистояння агресивній політиці на рівні інформаційного простору. Власне фольклорна сугестія є вираженням прагматичної функції, коли використання прислів'їв та приказок є результатом бажання створити потрібний емоційний фон для впливу на реципієнта.

Фольклорна сугестія виражається через використання традиційних та трансформованих прислів'їв і приказок у заголовках медійних матеріалів. При цьому важливим є не стільки логічність і аргументованість у вживанні мовних одиниць, скільки емоційний вплив на адресата. Матеріалами для пошуку фольклорної сугестії стали заголовки видань «Газети по-українськи» за період з початку 2018 року.

У більшості випадків прислів'я та приказки в структурі заголовку виконують або роль частини залогова, або є його трансформованою частиною. Приміром: прислів'я «Дурень думкою багатіє», трансформоване відповідно до сучасних реалій та з метою впливу на свідомість реципієнта для духовної деокупації й індивідуальної ідентичності, у заголовку звучить як «Україна: багатіємо думками». Використання прислів'їв та приказок як фольклорної сугестії в медіапросторі відбувається, у більшості випадків, шляхом трансформації через усучення певних елементів або заміна одних елементів іншими. Як приклад, трансформований варіант прислів'я «Що у Путіна «на умі», те у Жириновського на язиці», в якому здійснено заміну «на умі» на «на язиці» та заміну «Жириновський» на «Жириновський».

Іноді прислів'я та приказки в заголовках можуть існувати самостійно чи автономно в складі заголовка, не змінюючи своєї форми. При цьому прислів'я та приказки можуть викликати в реципієнта аналогії з інтертекстуальністю, пародійністю, аллюзією тощо. Сугестивними в медіа-просторі стали такі прислів'я та приказки, як «Бережи кордон, як зніцю ока», «Бережи річку землю, як мати кохану», «В бою за Вітчизну і смерть красна» (в аспекті необхідності збереження територіальної цілісності країни), «На чужині й собака сумує», «Кожному мила своя сторона» (в аспекті міграційної політики та розгляду проблеми вимушених внутрішніх переселенців), «Жити – Батьківщині служити», «Хто любить Батьківщину і народ, той справжній патріот» (в аспекті необхідності служби в збройних силах та безпосередньої участі в захисті державотворчих процесів). Частина прислів'їв та приказок безпосередньо підбадьорюють та сприяють процесу духовної деокупації: «Людина без Вітчизни, як соловей без пісні», «За рідний край – хоч помирай» та інші.

У сучасному медіапросторі України фольклорна сугестія виражена малими жанровими одиницями – прислів'ями та приказками, сприйняття яких сприяє протидії агресивній пропаганді та виступає способом духовної деокупації реципієнта. Їх використання стає можливим шляхом трансформації на лексичному та змістовому рівнях, методу усучення чи ж при збереженні автентичності. Здебільшого, використання прислів'їв і приказок з вищезазначеною метою відбувається шляхом створення заголовків до журналістських матеріалів, що на перцептивному та когнітивному рівнях впливають на емоційно-образне сприйняття запропонованої інформації.

Список використаних джерел:

1. Белянин В. П. Основы психолінгвістической диагностики (Модели мира в литературе) / В. П. Белянин. – М.: Тривола, 2000. – 448 с.; 2. Горюнова М. Варіанти фразеологізмів у журналістському творі / М. Горюнова // Урок української науково-публіцистичний журнал-дайджест. – 2004. – № 3. – С. 27–28. 3. Дзюба Д. Фольклор і телебачення: точки перетину в полі медіа-культури / Д. Дзюба // Студії мистецтвознавчі – 2016. – Число 1. – С. 46–54.; 4. Лакомська І. В. Видозміна фразеологічних одиниць в газетних заголовках як компонент комунікативного впливу / І. В. Лакомська // Слов'янський збірник. – 2014. – Вип. 18. – С. 352–359.; 5. Роговська С. В. Фольклор як засіб культурної адаптації і виховання патріотичної свідомості особистості / С. В. Роговська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – № 21. – С. 236–238.; 6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 // Офіційний вісник України – 2015. – № 43. – ст. 1353.; 7. Шейнов В. П. Психотехнології впливання / В. П. Шейнов – М.: АСТ; Мн. Харвест, 2005. – 448 с.

**ТИХОВСЬКА ОКСАНА
ПСИХОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ УЯВЛЕНЬ ПРО МЕЖУ
В НАРОДНИХ УЯВЛЕННЯХ ЗАКАРПАТТЯ**

У народних уявленнях та міфології час і простір постають чітко структурованими та маркованими належністю до двох світів. Земля, яка належить людині, сприймається як безпечний простір, а межі, які розділяють поля господарів та території сусідніх сіл, постають уособленням «чужого» простору, підвладного темним силам. Будинки і подвір'я навколо нього сприймаються як особистий простір індивіда, тут людина метафорично є творцем власного світу. За слухним

спостереженням М. Єліаде, «оселяючись в якомусь місці, живучи в ньому, людина обов'язково повторює космогонію, імітує акт богів [...] Беручи на себе відповідальність за створення Світу, який вона обрала для проживання, віруюча його схожим на світ богів» [2, с.36]. Відтак, простір, що належав людині, через обряди освячення (будинку, подвір'я, поля) потрапляв під покровительство божества, що унеможливило доступ до нього нечистим духам. Однак земля, яка не належала людині, — межа, дорога, роздоріжжя, готар теж, згідно з народними віруваннями, мала свого господаря, Ф.Потушняк у праці «Межа і локусів у народному в'єрованню» (1942) акцентував на специфіці семантики цих сприймалася народом як «місце, де зосереджується вся темна сила» [3, с.172], яка починається власником цих ділянок простору. «На межі як місці нечистому збираються і затримуються дводушники і демони — «всякі нечисти». Це їхнє місце й дороза, якою вони ходять. Тому і з'являються вони вночі на межах, дорогах і нехрещених дітей і п.» [3, с.172]. Згідно з народними уявленнями, нечиста душа дводушника та душі самогубців не могли потрапити після смерті у потойбіччя, були приречені назавжди залишитися на межі між світом живих та мертвих. Людська уява буквализувала це вірування, і, відповідно, уявна межа між світами спроектувалася на реальну межу між полями, селами і т.д. Таким чином, семантика межі розширилася, її стали сприймати як своєрідне місце переходу між світами — світом людей та світом демонів, для яких межа, з одного боку, нібито була метафоричними дверима між світами, а з іншого — «уламком» потойбічного простору, який зміг об'єктивуватися у світі людей.

Межа метафорично відкривала вхід у потойбіччя, тому вважалася «головним місцем для ворожіння» [3, с.172]. Той, хто виконував магчний акт, нібито міг на межі отримати підтримку від демона чи духа. Саме тому межа почала вважатися місцем, де магчні ритуали обов'язково будуть успішними. «Межа завжди є місцем нечистим. Крім того тут відбуваються майже всі магчні акти, такі як ворожіння, змивання, суди викидають предмети, що використовувалися в магчних обрядах, залишки з магчних дій і п. Тому по межі і не ходять, як по місцю, де можна набратися бди... Тут на людину у такий спосіб можуть перейти різні нечисті хвороби» [3, с.172]. - зазначив Ф.Потушняк. Таким чином, з'явилося повір'я, що межу слід оминати, щоб не стати жертвою чужих злих помислів.

У народних уявленнях кожна межа мала різну магчну силу: найбільш небезпечною вважалася межа, яке не втратила свого значення й активно використовувалася людьми для поділу важливого для них простору. Саме на такий між найчастіше нібито могли з'являтися демонічні істоти. Така межа мала рукотворний характер, тобто була закладена людьми з використанням необхідних сакральних ритуалів. Ізжитого значення народна уява надавала тому, хто окреслив межу, метафорично узякновив її силу. Справжньою вважалася межа «окреслена старостою. Тому природна межа (город, ярок і т.п.), або стара межа не мають того значення, як межа дійсна» [3, с.172]. Староста села наділявся уявою людей надзвичайними властивостями, «бо він «божився» і був «обраний» селом на цю посаду, а це нібито робило його дії та рішення сакральними, магчно значущими. Староста вимірював межу на основі спеціальних народних прав, що супроводжувалося відповідними обрядами. Вимірявши межу там, де вона має

лежати, в супроводі тих, хто побожився та ін., він урочисто взяв на себе круглий камінь, звичайно взятий із потічка «(закопував його вквітлені руки на місці, закликаючи, напр.: «Заклинаю цю межу від порушення ослякості дити закінчення світу цього»), а частіше («і передаю її дияволу в володіння Христу порушити, хай вимре до третього покоління і п.» [3, с.173]. Межа, встановлена у такий спосіб, наділялася народною уявою особливою магчною силою, замовляння утверджувало її право на існування.

Камінь закопувався на межі не випадково, оскільки у віруваннях слов'ян, за спостереженням А.Гейштора, «святищені каміні виконували свою міфотворчу функцію самі по собі, як речовина, що символізувала вічність і силу. Вони виступали [...] як вмістилище надприродної сили. Камінь відігравав роль жертвового вівтаря, що можна спостерігати в різних кінцях слов'янського ареалу» [1, с.209]. У народних віруваннях Закарпаття камінь, який староста встановив на межі, метафорично ставав власністю потойбічних сил, він «заклятий і перейшов у руки «чорту», який тепер володіє межею [...] Будь-яке порушення межі [...] має наслідком страшну кару. До такого володіє межею [...] Будь-яке порушення межі [...] має важко хворим, а найчастіше божеволіє. Це відбувається також і на самому роді причетної особи — діти такого слабнуть, жовтіють і п. все через той гріх» [3, с.173]. Таким чином, порушення встановленої старою межі асоціювалося з переходом людини на бік темряви — за межу світу людей, потрапленням під владу чорта, а, отже, вторгнення в її особистий простір демонічної сутності. З точки зору психоаналізу, різного виду психічні відхилення пояснюються проникненням у свідомість руйнівних аспектів несвідомого (архетипу негативної Тіні), а це в міфах, казках та легендах виражається через потраплення героя під вплив димонічного персонажа.

На старосту, який виконує роль законодавця (окреслює межу), а також судді (визначає, хто має рацію у суперечці про розмежування землі), прохажується архетип Мудрого Старого (Самості): «Коли виникає суперечка про межу, староста веде суперників на межу і змушує записатися, а записатися на межу неправдиво означає неодмінно потрапити під владу нечистих сил і не врятувати. Такий важко захворіє — божеволіє до третього покоління /ути і такі рідини сухі, слабкі, жовті і под., а потім поволі рід починає змишуватися і на кінець цілий пропадає (до котрого покоління був проклятий, інакше вимірюваний гріх)» [3, с.173]. Страх накликати на себе прокляття змушує людей бути обачними й не свідчити неправдиво, межа в їх сприйнятті стає невідчужимим атрибутом і не водночас нещадною трансцендентної сутності.

Існувало в Україні також уявлення про повчання в подорожньому прокладенні межі. Згідно з народним повір'ям, людина, що вступила на землю, вимірюючи межі земельних ділянок, ставала заручником своєї землі. Після смерті її душа ставала навки прив'язаною до нещадного повчання межі «з'являється вночі на межах, як блискучий вогник, як гріх і міра — і споконує гріх за те, що неправдиво мірала і клала межі ним, до чого вона владна, за те, що її можна було підкупити і т.д. Також суди наділялися властивостями, «бо він «божився» і був «обраний» селом на цю посаду, а це нібито робило його дії та рішення сакральними, магчно значущими. Староста вимірював межу на основі спеціальних народних прав, що супроводжувалося відповідними обрядами. Вимірявши межу там, де вона має

